

OSMANLI DÖNEMİ TERCÜME ANLAYIŞINI BİR YAPI ÜRETME YÖNTEMİ OLARAK DÜŞÜNMEK: AYASOFYA TERCÜMELERİ OLARAK OSMANLI CAMİLERİ

Büşra Özaydın Çat

Temelleri büyük ölçüde erken Cumhuriyet Dönemi'nde atılan Türkiye mimarlık tarihyazımında Ayasofya'nın yazımı daima sorunlu bir alan olmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık tarihî yazarları metinlerini Cumhuriyet ideolojisinden ayrı tutamamışlardır. Özellikle Batı kaynaklı, Osmanlı camilerinin Ayasofya'nın kopyaları olduğu yönündeki yorumlar mimarlık tarihi yazarlarını hemen daima savunma ve karşı söylem üretme pozisyonuna itmiştir. Özellikle Osmanlı camilerinin Ayasofya'nın taklitleri olduğu yönündeki iddialar mimarlık tarihi yazarlarını “özgünlük” savunuları yapmak zorunda bırakmıştır. Başka bir grup mimarlık tarihi yazarı ise Ayasofya'nın etkisini görmezden gelmeyecek, anlatılarında onu [tesir eden] yapı pozisyonuna yerleştirmiştir.

Bu çalışmanın amacı taklit ya da özgün (telif) olma ve tesir etme tartışmasını Osmanlı dönemi tercüme anlayışı bağlamında yeni bir zemine taşımaktır. Tercüme kavramı Osmanlı'da “nakl”, “tasnif”, “tefsir”, “beyan”, “nakl”, “nazire”, “tanzir”, “iktibas” ve “hulâsa” gibi terimlerle genişleyebilen, kültüre ve zamana özgü olan ve bu sayede çok çeşitli uygulama biçimlerine sahip bir metin üretme yöntemidir. Bu çalışma geleneksel Osmanlı zihniyet dünyasına bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşarak, edebi metin üretme yöntemi olarak kullanılan tercüme kavramını mimarlık bağlamında ele alıp, tercümenin Osmanlı'da mimari yapı üretme yöntemi olarak kullanılabilirliğini araştırmayı önermektedir. Çalışma kapsamında tıpkı Osmanlı edebi metin üretimlerinde etkileşim alanın Doğu (ağırlıklı olarak) ve Batı coğrafyaları olması gibi Osmanlı camilerinin üretim sürecinde tercümenin yapıldığı tek alanın Ayasofya olmadığı akılda tutularak çalışmanın sınırları bağlamında Osmanlı mimarisinin diğer etkileşim alanları araştırma dışında bırakılacaktır. Osmanlı camileri ile Ayasofya ilişkisinin tercüme anlayışı üzerinden okunabilirliği, Osmanlı edebi metinleri ile ilgili yapılan araştırmalarda kullanılan metin hakkında yazılanlara bakma (metinlerin sebep-i telif, sebep-i tercüme bölümlerine bakma) yöntemine benzer biçimde, inşa edildiği dönemde yapı hakkında üretilen yazılı ve görsel temsil araçları üzerinden incelenecektir.

Bu çalışma Osmanlı camileri ile Ayasofya ilişkisinin dar bir zemine sıkışan taklit-özgün ve tesir tartışmasına yeni bir zemin önermesinin yanı sıra, ilerlemeci bir tarihyazım anlayışına hapsolup, Osmanlı mimari yapı üreticilerinin bu ilerlemeci anlatıya uymayan pratiklerini “geri-dönüş” anlatıları ile açıklayan mimarlık tarihyazımına tercüme kavramı bağlamında yeni bir perspektif kazandırmayı hedeflemektedir.